BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA RAQAMLI MULTIMEDIA VOSITALARI ORQALI O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Nabiyeva Mu'tabar Maxammadayup qizi
Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani
55- maktabda boshlang'ich sinf o'qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22879992

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda boshlang'ich sinf ona tili darslarida raqamli multimedia vositalaridan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish orqali o'quvchilarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning nazariy-metodik asosi multimedia ta'lim nazariyasi, raqamli hikoyalash, interaktiv video, ovozli topshiriq, raqamli kitob va dialogga asoslangan texnologiyalar bo'yicha 15 ta xalqaro manbaning strukturali tahliliga tayangan. IMRAD mantiqi asosida raqamli multimedia vositalarining nutqiy faoliyatga ta'sir mexanizmlari, o'qituvchi scaffoldingining roli, o'quvchi faoliyatini baholash mezonlari hamda ona tili darsiga integratsiya qilishning bosqichma-bosqich modeli ishlab chiqildi. Tematik sintez raqamli hikoyalash va interaktiv media vositalari ayniqsa o'quvchining darsdagi nutqiy faolligi, ravonligi, lug'at boyligi, tinglab tushunishi, talaffuzi va o'z fikrini mantiqiy bayon etishiga ijobiy sharoit yaratishini ko'rsatadi (3; 4; 5; 6). Biroq texnologiyaning o'zi natijani kafolatlamaydi: samaradorlik kontentning yoshga mosligi, o'qituvchining maqsadli savollari, og'zaki qayta hikoyalash, juftlikdagi muloqot va muntazam teskari aloqa bilan belgilanadi (1; 2). Tezisda boshlang'ich sinf ona tili darslari uchun amaliy metodik tavsiyalar, dars modeli, baholash ko'rsatkichlari, jadval va diagrammalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili, og'zaki nutq kompetensiyasi, raqamli multimedia, interaktiv ta'lim, digital storytelling, audio, video, kommunikativ kompetensiya.

АННОТАЦИЯ

В тезисе анализируется роль цифровых мультимедийных средств в развитии устной речевой компетенции учащихся начальных классов на уроках родного языка. На основе структурированного анализа 15 международных источников рассматриваются цифровое рассказывание историй, интерактивное видео, аудиозадания, цифровые книги и диалоговые технологии. Предложена методическая модель, объединяющая мультимедийный стимул, понимание содержания, устное воспроизведение, парное взаимодействие, обратную связь и самоанализ. Показано, что наиболее устойчивый педагогический эффект возникает не от самого наличия технологии, а от её связи с конкретной речевой задачей, возрастными особенностями ребёнка и поддержкой учителя (1; 2; 3).

Ключевые слова: начальная школа, родной язык, устная речь, цифровые мультимедиа, интерактивное обучение, цифровое рассказывание историй.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ABSTRACT

This thesis examines the role of digital multimedia tools in developing primary school pupils' oral communicative competence in mother-tongue lessons. A structured synthesis of 15 international sources was used to identify evidence-based mechanisms related to digital storytelling, interactive video, audio recording, digital books, conversational technologies and teacher-guided oral practice. The proposed model links multimedia input with comprehension, retelling, peer interaction, feedback and self-reflection. The review indicates that well-designed multimedia tasks can create favorable conditions for fluency, vocabulary growth, pronunciation, listening comprehension and learner engagement, while the pedagogical design and teacher mediation remain decisive factors (1; 2; 3; 4).

Keywords: primary education, mother tongue, oral competence, digital multimedia, interactive learning, digital storytelling, communication skills.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning keyingi akademik muvaffaqiyati, ijtimoiy muloqoti va fikrlash madaniyati shakllanadigan asosiy davrlardan biridir. Ona tili darsida o'quvchi faqat grammatik qoidalarni o'zlashtirmaydi; u tinglash, savolga mazmunli javob berish, voqea va tasvirni ketma-ket bayon qilish, suhbatdosh fikriga munosabat bildirish, dalillash, xulosa chiqarish kabi kommunikativ harakatlarni bajaradi. Shuning uchun og'zaki nutq kompetensiyasi lug'at zaxirasi yoki talaffuzning o'zi bilan cheklanmaydi. U mazmunning mantiqiyligi, nutqning ravonligi, so'z tanlash, fonetik aniqlik, grammatik me'yor, tinglab tushunish, dialogik javob va auditoriya oldida fikr bildirish kabi o'zaro bog'langan komponentlarni qamrab oladi.

Raqamli muhitning kundalik hayotga kirib kelishi boshlang'ich sinf o'quvchisining axborotni qabul qilish usullarini ham o'zgartirmoqda. Matn, tasvir, ovoz, animatsiya va interaktiv harakatlar bir ekran doirasida birlashganda o'quvchi mazmunni bir necha kanal orqali qayta ishlaydi. Mayerning multimedia o'rganish nazariyasi o'quv materiali so'z va tasvir kanallari o'rtasida maqsadli taqsimlanganda, ortiqcha elementlar kamaytirilganda va mazmunning muhim qismlari ajratib ko'rsatilganda o'rganish samaraliroq bo'lishini asoslaydi (1). Shu nuqtai nazardan, multimedia ona tili darsida bezak emas, balki nutq hosil qilish uchun didaktik stimul sifatida loyihalanishi kerak.

UNESCOning texnologiya va ta'lim bo'yicha global hisobotida raqamli texnologiyaning ta'limdagi qiymati qurilma yoki platformaning yangiligiga emas, balki uning o'quvchi ehtiyoji, tenglik, pedagogik maqsad va insoniy muloqotni qo'llab-quvvatlashiga bog'liqligi ta'kidlanadi (2). Bu tamoyil boshlang'ich sinf uchun ayniqsa muhim: o'quvchi ekranga passiv qarab qolmasligi, multimedia unga gapirish, savol berish, qayta hikoyalash, tinglash va fikr almashish imkonini yaratishi lozim.

So'nggi yillardagi tadqiqotlarda raqamli hikoyalash (digital storytelling) og'zaki nutqni rivojlantirish bilan bog'liq eng ko'p o'rganilgan usullardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. 45 tadqiqotni qamrab olgan tizimli tahlilda raqamli hikoyalash turli ta'lim bosqichlarida speaking ko'nikmalarini rivojlantirish uchun foydali pedagogik vosita ekanligi ko'rsatilgan (3). Boshlang'ich maktab o'quvchilari bilan o'tkazilgan tadqiqotlar ham bu yo'nalishni qo'llab-quvvatlaydi: multimedia hikoyalari, ovoz yozish va qayta hikoyalash faoliyati o'quvchining nutqiy faolligi, ravonligi, tushunishi hamda o'ziga ishonchini rag'batlantirishi qayd etilgan (4; 5; 6).

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Mazkur tezisning maqsadi — boshlang‘ich sinf ona tili darslarida raqamli multimedia vositalarini qo‘llash orqali og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslarini aniqlash va amaliy modelini taklif etish. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: multimedia ta’limining nutq rivojiga ta’sir mexanizmlarini tavsiflash; xalqaro tadqiqotlar natijalarini tematik sintez qilish; boshlang‘ich sinf uchun mos raqamli vositalarni didaktik vazifalar bilan bog‘lash; dars jarayonining bosqichli modelini ishlab chiqish; og‘zaki nutq kompetensiyasini baholash mezonlarini belgilash; texnologiyadan foydalanishdagi metodik cheklov va xavflarni muhokama qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot nazariy-analitik va metodik xarakterga ega bo‘lib, natijalar real o‘quvchilar ustida o‘tkazilgan yangi tajriba-sinov ma’lumotlarini emas, balki tanlangan ilmiy adabiyotlarning strukturali tematik tahlilini ifodalaydi. Bu yondashuv tezis doirasida uydirma eksperimental ko‘rsatkichlar berishdan qochish, mavjud dalillarni tizimlashtirish va keyingi empirik tadqiqot uchun tekshiriladigan metodik model yaratish imkonini beradi.

Manbalarni tanlashda quyidagi mezonlar qo‘llandi: (a) boshlang‘ich yoki erta ta’lim yoshidagi bolalar bilan bog‘liqlik; (b) og‘zaki nutq, tinglash, kommunikativ faollik, lug‘at, talaffuz yoki hikoyalash kabi nutqiy natijalarning mavjudligi; (c) raqamli hikoyalash, interaktiv video, audio, raqamli kitob, mobil yoki dialogik texnologiyalardan foydalanish; (d) xalqaro ilmiy jurnal, nufuzli ilmiy nashriyot yoki UNESCO kabi tashkilot manbasi bo‘lishi. Nazariy asos sifatida multimedia o‘rganish modeli (1), ta’lim texnologiyasidan mas’uliyatli foydalanish mezonlari (2) va raqamli hikoyalash bo‘yicha tizimli tahlil (3) markaziy o‘rin egalladi.

Tahlil bir necha bosqichda amalga oshirildi. Dastlab manbalardan o‘quvchi yoshi, vosita turi, nutqiy vazifa va qayd etilgan natijalar ajratib olindi. Keyin natijalar oltita tematik kategoriya bo‘yicha kodlandi: motivatsiya va nutqiy faollik; ravonlik; lug‘at boyligi; tinglab tushunish; talaffuz; raqamli savodxonlik. Bitta manba bir necha kategoriyaga kiritilishi mumkinligi hisobga olindi. So‘ng ushbu dalillar ona tili darsiga mos didaktik ketma-ketlik bilan birlashtirildi. Metodik modelda «multimedia stimul — idrok va tushunish — interaktiv nutqiy topshiriq — og‘zaki mahsulot — teskari aloqa — refleksiya» zanjiri asos qilib olindi.

Og‘zaki nutq kompetensiyasini baholash uchun oltita mezon taklif etildi: 1) mazmun va mantiqiy izchillik; 2) ravonlik va temp; 3) lug‘atning aniqligi va xilma-xilligi; 4) talaffuz hamda intonatsiya; 5) grammatik to‘g‘rilik; 6) muloqotga kirishish va suhbatni davom ettirish. Har bir mezon to‘rt darajada — boshlang‘ich, tayanch, yetarli va yuqori — baholanishi mumkin. Bunday analitik rubrika bir martalik «to‘g‘ri/noto‘g‘ri» bahodan ko‘ra o‘quvchi nutqining qaysi jihati rivojlanayotganini ko‘rsatishga xizmat qiladi.

1-jadval. Raqamli multimedia vositalari va og‘zaki nutq kompetensiyasi o‘rtasidagi didaktik bog‘lanish

№	Vosita	Didaktik imkoniyat	Nutqiy faoliyat	Kutiladigan ko‘nikma
1	Raqamli hikoya	Rasm, ovoz, matn va voqealar ketma-ketligi	Qayta hikoyalash, voqeani davom ettirish	Ravonlik, izchillik, lug‘at
2	Interaktiv video	Pauza, savol,	“Nima bo‘ldi?”,	Tinglab/ko‘rib

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

№	Vosita	Didaktik imkoniyat	Nutqiy faoliyat	Kutiladigan ko'nikma
		fragmentni qayta ko'rish	"Nega?", "Keyin nima bo'ladi?"	tushunish, dalillash
3	Ovoz yozish	O'z nutqini qayta eshitish	1 daqiqalik audio javob, qayta yozish	Talaffuz, temp, o'zini tahlil qilish
4	Raqamli kitob	Tasvir + ovoz + interaktiv element	Rasm asosida tasvirlash va dialog tuzish	Lug'at, gap qurilishi
5	Dialogik platforma	Savol-javob va teskari aloqa	Juftlik/mikroguruh suhbatlari	Muloqotga kirishish, savol berish
6	Animatsiya/slayd	Vizual tayanch va ketma-ketlik	Reja asosida og'zaki bayon	Mantiqiylik, eslab qolish

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili raqamli multimedia vositalarining boshlang'ich sinf o'quvchilari og'zaki nutqiga ta'sirini uchta o'zaro bog'liq mexanizm orqali izohlash mumkinligini ko'rsatdi. Birinchi mexanizm — multimodal tayanch. O'quvchi bir vaqtning o'zida tasvir, qisqa matn, ovoz va harakatni qabul qilganda, gapirish uchun mazmuniy tayanch paydo bo'ladi. Biroq multimedia elementi dars maqsadiga bevosita xizmat qilishi kerak; ortiqcha animatsiya, fon musiqasi yoki keraksiz matn kognitiv yukni oshirishi mumkin (1). Shuning uchun ona tili darsida "ko'proq media" emas, "nutqiy vazifaga mos media" tamoyili ustuvor bo'lishi lozim.

Ikkinchi mexanizm — takroriy og'zaki ishlab chiqish. Raqamli hikoya yoki video faqat ko'rib chiqilganda uning nutq rivojiga ta'siri cheklangan bo'lishi mumkin. Natija ko'proq o'quvchi materialni qayta hikoyalaganda, qahramon nomidan gapirganda, dialog tuzganda, audio yozuv yaratganda va o'z nutqini qayta tinglaganda yuzaga keladi. Nair va Yunus raqamli hikoyalash bo'yicha tizimli tahlilda aynan o'quvchini faol ishlab chiqaruvchi roliga o'tkazish speaking ko'nikmasi bilan bog'liq ijobiy natijalarning muhim omili ekanini ko'rsatadi (3). Ularning keyingi kvazi-eksperimental ishida raqamli hikoya asosidagi faoliyat o'quvchilarning nutqiy ishtiroki, ishonchi va speaking ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatgani qayd etilgan (4).

Uchinchi mexanizm — teskari aloqa va o'zini tahlil qilish. Ovozli yoki videoli javobning afzalligi shundaki, o'quvchi o'z mahsulotini qayta eshitadi, noto'g'ri talaffuz, ortiqcha pauza, takror so'z va gap tuzilishidagi kamchilikni sezishi mumkin. Flipgrid kabi video asosidagi muhitlardan foydalangan boshlang'ich sinf o'quvchilarida raqamli vositaga nisbatan ijobiy munosabat va speaking mashqlariga jalb etilish yuqori bo'lgani ko'rsatilgan (10). Bu natija ona tili darsida ham "yozib ol — tingla — tahrir qil — qayta ayt" siklini qo'llash uchun metodik asos beradi.

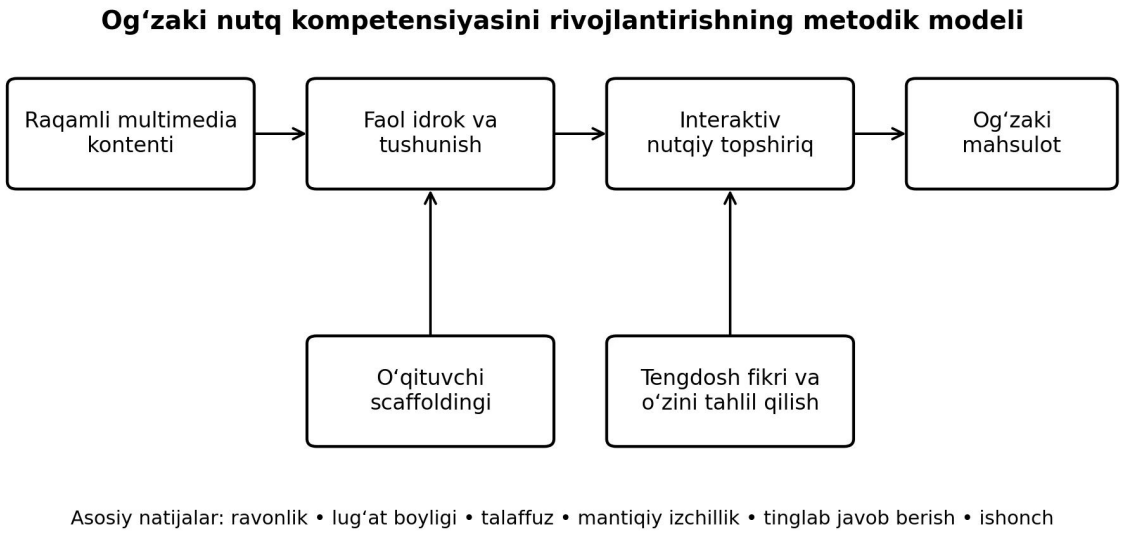
Boshlang'ich maktabga doir alohida tadqiqotlar og'zaki nutqning turli komponentlari bo'yicha o'xshash tendensiyalarni ko'rsatadi. Malayziyada 7–8 yoshli o'quvchilar bilan o'tkazilgan raqamli

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hikoyalash mashg'ulotlarida tushunish, lug'at va ravonlik elementlari yaxshilangani qayd etilgan (5). Beshinchi sinf o'quvchilari bilan olib borilgan boshqa ishda raqamli hikoya nutqni talaffuz, grammatika, so'z tanlash, ravonlik va hikoya mazmuni mezonlari asosida rivojlantirish vositasi sifatida qo'llangan (6). Arab tili darsidagi tadqiqot esa raqamli hikoyalashning faol tinglash va ijodiy fikrlash bilan bog'liqligini ko'rsatgan (8). Shunday qilib, og'zaki nutq kompetensiyasi faqat gapirish vaqtining ko'payishi emas; tinglash, mazmunni qayta ishlash, rejalashtirish va ifodalashning integratsiyalashgan jarayonidir.

Raqamli hikoyalashdan tashqari, raqamli kitob va dialogik agentlarga oid tadqiqotlar ham muhim xulosa beradi. Kucirkova interaktiv raqamli kitoblarning ta'siri multimedia elementlarining hikoya mazmuniga qanchalik mosligiga, kattalarning verbal yordami va bolaning yoshiga bog'liqligini ko'rsatadi (15). Xu va hammualliflar bolalar bilan hikoya o'qish jarayonida dialogik agent savol berib, javobga munosabat bildirganda hikoyani tushunishni qo'llab-quvvatlashi mumkinligini, biroq inson suhbatdoshi ayrim hollarda uzunroq va leksik jihatdan xilma-xilroq javoblarni rag'batlantirishini aniqlagan (14). Bu holat ona tili darsida texnologiya o'qituvchining o'rnini egallamasligi, balki og'zaki muloqot imkoniyatini ko'paytirishi kerakligini tasdiqlaydi (2).

1-rasm. Raqamli multimedia asosida og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish modeli

Taklif etilayotgan modelda multimedia materiali darsning boshlanish nuqtasi, lekin yakuniy maqsadi emas. Dastlab o'qituvchi o'quvchining tajribasiga yaqin, yoshga mos va qisqa media fragmentni tanlaydi. Keyin asosiy so'z va iboralarni faollashtiradi, materialni ko'rish yoki tinglashga aniq vazifa beradi. Shundan so'ng savol-javob, juftlikda muhokama, qayta hikoyalash, rolga kirish yoki ovoz yozish orqali o'quvchi og'zaki mahsulot yaratadi. Teskari aloqa mazmun, ravonlik, lug'at va talaffuz bo'yicha 1–2 aniq mezonga qaratiladi. Oxirgi bosqichda o'quvchi o'z nutqini qayta tinglab yoki tengdoshining mulohazasini olib, yaxshilangan variantni taqdim etadi.

2-jadval. 45 daqiqalik ona tili darsida multimedia asosidagi nutqiy faoliyat modeli

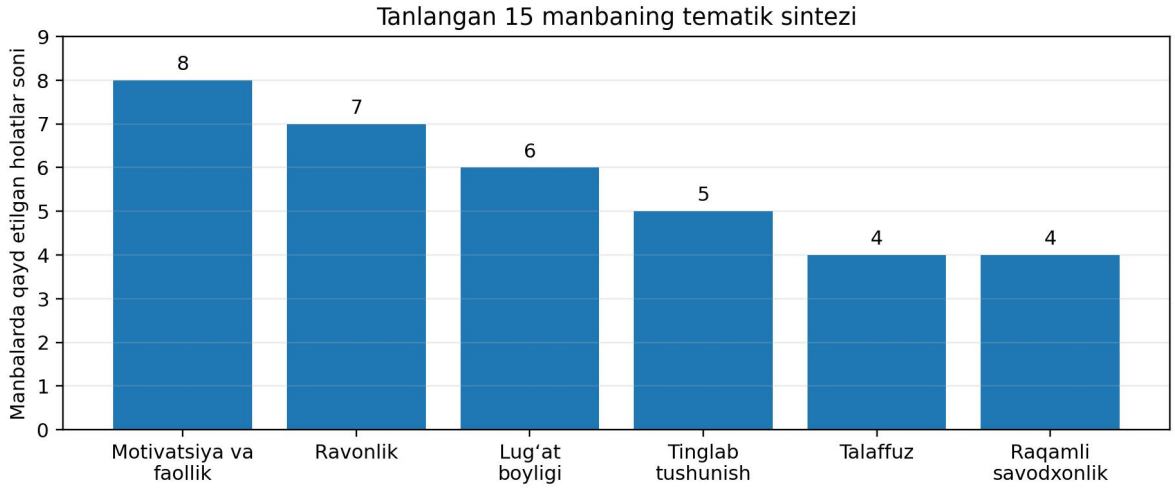
Bosqich	Vaqt	O'qituvchi faoliyati	O'quvchi nutqiy faoliyati
1.	5 daq.	Rasm/animatsiya asosida	Kalit so'zlarni aytadi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Bosqich	Vaqt	O‘qituvchi faoliyati	O‘quvchi nutqiy faoliyati
Faollashtirish		mavzuga kirish	taxmin qiladi
2. Multimodal input	7 daq.	Qisqa video yoki raqamli hikoya	Maqsadli tinglaydi/ko‘radi
3. Tushunishni tekshirish	6 daq.	Ochiq va sababiy savollar	To‘liq gap bilan javob beradi
4. Nutqni rejalash	5 daq.	Reja, tayanch so‘z, rasm ketma-ketligi	Javob tuzilishini rejalaydi
5. Og‘zaki mahsulot	10 daq.	Juftlik, retelling, rol, audio/video	Gapiradi, savol beradi, fikr bildiradi
6. Teskari aloqa	7 daq.	Rubrika asosida 1–2 mezon	O‘z va tengdosh nutqini tahlil qiladi
7. Qayta aytish/refleksiya	5 daq.	Qisqa qayta yozish/aytish	Yaxshilangan nutq namunasini beradi

Tematik kodlash natijalari tanlangan manbalarda eng ko‘p uchraydigan natija motivatsiya va nutqiy faollik ekanini ko‘rsatdi. Bu o‘quvchi gapirishga psixologik tayyor bo‘lmasa, hatto yaxshi multimedia ham nutq mahsulotiga aylanmasligini ko‘rsatadi. Ikkinchi yirik yo‘nalish ravonlik bo‘lib, bunda qayta hikoyalash va muntazam og‘zaki mashqning roli katta. Lug‘at boyligi esa vizual kontekst, hikoya mazmuni va takroriy qo‘llash bilan bog‘liq. Talaffuz bo‘yicha dalillar nisbatan kamroq bo‘lsa-da, ovozli yozuv va qayta tinglash bu komponentni maqsadli rivojlantirish imkonini beradi (4; 5; 6; 10).

2-rasm. Tanlangan xalqaro manbalarda qayd etilgan asosiy natijalar

Izoh: bitta manba bir nechta tematik yo‘nalishga kiritilishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3-jadval. Og'zaki nutq kompetensiyasini baholash uchun tavsiya etiladigan analitik mezonlar

Mezon	Boshlang'ich	Tayanch	Yetarli	Yuqori
Mazmun va izchillik	Fikr parcha-parcha, rejasiz	Asosiy fikr bor, bog'lanish sust	Izchil, sabab-oqibat bog'langan	Mantiqiy, dalilli, boyitilgan
Ravonlik	Ko'p to'xtalish	Qisqa gaplar, tez-tez pauza	Asosan ravon	Tabiiy temp va silliq o'tishlar
Lug'at	Cheklangan, takroriy	Oddiy so'zlar yetarli	Mavzuga mos va nisbatan xilma-xil	Aniq, boy, uslubiy mos
Talaffuz/intonatsiya	Tushunishni qiyinlashtiradi	Ayrim xatolar mavjud	Asosan aniq	Aniq, ifodali, maqsadga mos intonatsiya
Grammatika	Gap qurilishi tez-tez buziladi	Oddiy gaplarda xatolar bor	Ko'pchilik gaplar me'yoriy	Turli tuzilmalardan to'g'ri foydalanadi
Muloqot	Javobga qiynaladi	Savolga qisqa javob	Savol beradi va javobni davom ettiradi	Suhbatni boshqaradi, fikrga munosabat bildiradi

MUHOKAMA

Olingan natijalar raqamli multimedia vositalari og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda mustaqil "mo'jizaviy" omil emasligini, balki metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan nutqiy faoliyatni kuchaytiruvchi muhit ekanini ko'rsatadi. Bu xulosa UNESCOning texnologiya insoniy muloqotni siqib chiqarmasligi, balki ta'lim maqsadiga xizmat qilishi kerakligi haqidagi yondashuvi bilan mos keladi (2). Boshlang'ich sinfda darsning muhim qismi o'qituvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'quvchi o'rtasidagi jonli dialog bo'lib qolishi zarur.

Mayerning kognitiv multimedia nazariyasidan kelib chiqib, ona tili darslari uchun uchta dizayn qoidasi alohida ahamiyatga ega. Birinchidan, media elementlari mazmun bilan bog'liq bo'lishi kerak; ikkinchidan, bir vaqtning o'zida haddan tashqari ko'p matn, ovoz va animatsiya berilmasligi zarur; uchinchidan, o'quvchi e'tibori asosiy nutqiy vazifaga yo'naltirilishi kerak (1). Masalan, "rasmga qarang va gapiring" topshirig'i o'rniga "uchta detalni tanlang, ular asosida voqeani sabab-oqibat bilan izohlang" kabi aniq kommunikativ vazifa samaraliroq bo'ladi.

Raqamli hikoyalashning kuchli tomoni shundaki, u nutqni mazmuniy kontekstga joylashtiradi. O'quvchi alohida so'z yoki gapni takrorlamaydi, balki voqea quradi, qahramon nuqtai nazarini

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

ifodalaydi va tinglovchiga tushunarli bo‘lishga intiladi. Tizimli tahlil va empirik ishlar raqamli hikoyalashning speaking, motivatsiya, lug‘at va muloqot bilan ijobiy bog‘liqligini ko‘rsatadi (3; 4; 5; 6; 9). Shuningdek, digital storytelling yosh o‘quvchilar uchun kommunikativ va qiziqarli muhit yaratishi mumkinligi erta yoshdagi ta’limga oid sifat tadqiqotlarida ham qayd etilgan (7).

Ona tili darsida raqamli multimedia qo‘llashda ona tilining o‘ziga xos fonetik, leksik va madaniy materialiga alohida e’tibor berish zarur. Xalqaro tadqiqotlarning katta qismi ingliz tilini chet tili sifatida o‘rganish kontekstida o‘tkazilgan. Shu sababli ularning natijalarini o‘zbek tilidagi boshlang‘ich ta’limga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, didaktik mexanizmlarni moslashtirish to‘g‘riroq bo‘ladi. Masalan, o‘zbek xalq ertaklari, bolalar adabiyoti, mahalliy hayotiy vaziyatlar, maqol va topishmoqlar asosida qisqa raqamli hikoyalar yaratish milliy-madaniy kontekstni saqlagan holda media imkoniyatlaridan foydalanishga yordam beradi.

Audio va video asosidagi o‘zini tahlil qilish o‘quvchini baholash jarayonining faol subyektiga aylantiradi. O‘qituvchi har safar barcha xatolarni sanab o‘tish o‘rniga, masalan, bir darsda ravonlik va pauza, keyingi darsda esa lug‘at va izchillik kabi ikki mezonni tanlashi mumkin. O‘quvchining birinchi va ikkinchi audio yozuvlarini taqqoslash progressni ko‘rinadigan qiladi. Bu usul speaking platformalariga nisbatan o‘quvchilarning ijobiy munosabati bilan uyg‘un (10) va mobil vositalar orqali speakingni rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlar umumiy xulosalari bilan hamohangdir (12).

Biroq raqamli vositalar bilan ishlashda ekran vaqti, ma’lumotlar maxfiyligi, texnik tengsizlik va chalg‘ituvchi dizayn xavflari hisobga olinishi kerak. Raqamli kitoblar bo‘yicha tadqiqotlar multimedia va interaktiv xususiyatlar har doim ham avtomatik foyda bermasligini, ularning hikoya mazmuniga mosligi va kattalarning verbal yordami muhimligini ko‘rsatadi (15). Dialogik agentlar hikoya tushunishini qo‘llab-quvvatlashi mumkin bo‘lsa-da, ayrim murakkab verbal natijalar inson suhbatdoshi bilan boyroq bo‘lishi mumkin (14). Shuning uchun boshlang‘ich sinfda “texnologiya bilan ko‘proq vaqt” emas, “texnologiya orqali ko‘proq sifatli nutq” mezoni asosiy bo‘lishi kerak.

AMALIY METODIK TAVSIYALAR

1. Har bir multimedia elementi oldidan aniq nutqiy maqsad belgilang: tasvirlash, qayta hikoyalash, fikr bildirish, dalillash, savol berish yoki dialog qurish. Maqsadsiz video tomosha qilish og‘zaki kompetensiyani avtomatik rivojlantirmaydi.

2. Media fragmentlarni qisqa va mazmunan zich tanlang. 1–3 daqiqalik video yoki 4–6 kadrli raqamli hikoya boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun keyingi og‘zaki faoliyatga ko‘proq vaqt qoldiradi.

3. “Ko‘r — gapir” modelini “ko‘r — tushun — rejalashtir — gapir — fikr ol — qayta gapir” sikliga aylantiring. Aynan qayta ishlab chiqarish va teskari aloqa nutqning rivojlanish imkoniyatini oshiradi (3; 4).

4. Ovoz yozishdan diagnostik vosita sifatida foydalaning. Bir xil turdagi 60–90 soniyalik vazifalarni chorak boshida va oxirida yozib, ravonlik, lug‘at, talaffuz va izchillikdagi o‘zgarishni rubrika asosida taqqoslash mumkin.

5. Juftlik va kichik guruh muloqotini majburiy komponent qiling. Raqamli vosita individual ekran faoliyati bilan cheklanmasin; o‘quvchi media mazmunini boshqa bola bilan muhokama qilsin, savol bersin va javobini aniqlashtirsin.

6. Multimedia materialining til darajasini sinfga moslashtiring. O‘quvchi bilmaydigan so‘zlar juda ko‘p bo‘lsa, u mazmunni qayta ishlashga ko‘proq kuch sarflab, gapirishga kam resurs qoldiradi. Yangi so‘zlar soni chegaralangan va kontekstda takrorlanadigan bo‘lsin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

7. O'qituvchi namunasi va scaffoldingni saqlang. Tayanch iboralar, gap boshlanishlari, rasmli reja va model javoblar boshlang'ich bosqichda nutqiy xavotirni kamaytirib, asta-sekin mustaqil gapirishga olib keladi.

8. Baholashda faqat xato sonini emas, kommunikativ muvaffaqiyatni ham hisobga oling: fikrning tushunarliligi, mantiqiyligi, tinglovchiga javob berish, savol berish va mazmunni davom ettirish og'zaki kompetensiyaning muhim ko'rsatkichlaridir.

XULOSA

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida raqamli multimedia vositalaridan foydalanish o'quvchilarning og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirish uchun istiqbolli metodik yo'nalishdir. Tahlil qilingan xalqaro adabiyotlar raqamli hikoyalash, interaktiv video, audio yozuv, raqamli kitob va dialogik texnologiyalar o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol hikoyachi va suhbatdoshga aylantirish imkonini berishini ko'rsatadi (3; 4; 5; 6; 10). Eng ko'p qayd etilgan natijalar nutqiy faollik va motivatsiya, ravonlik, lug'at boyligi hamda tinglab tushunish bilan bog'liq bo'ldi.

Shu bilan birga, multimedia vositasining samaradorligi uning texnik murakkabligiga emas, pedagogik loyihalanishiga bog'liq. Yoshga mos qisqa kontent, aniq nutqiy topshiriq, o'qituvchi yordami, qayta hikoyalash, juftlikdagi muloqot, teskari aloqa va o'zini tahlil qilish bir tizim sifatida ishlaganda raqamli vosita ona tili darsining kommunikativ salohiyatini oshiradi. Kelgusida taklif etilgan modelni o'zbek tilidagi real boshlang'ich sinflarda nazorat va tajriba guruhlari bilan sinovdan o'tkazish, nutq kompetensiyasining har bir komponenti bo'yicha statistik samaradorlikni aniqlash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mayer, R. E. (2020). Multimedia Learning (3rd ed.). Cambridge University Press.
2. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms? UNESCO.
3. Nair, V., & Yunus, M. M. (2021). A systematic review of digital storytelling in improving speaking skills. Sustainability, 13(17), 9829. https://doi.org/10.3390/su13179829
4. Nair, V., & Yunus, M. M. (2022). Using digital storytelling to improve pupils' speaking skills in the age of COVID-19. Sustainability, 14(15), 9215. https://doi.org/10.3390/su14159215
5. Ramalingam, K., Jiar, Y. K., & Mathiyazhagan, S. (2022). Speaking skills enhancement through digital storytelling among primary school students in Malaysia. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 21(3), 22–35. https://doi.org/10.26803/ijlter.21.3.2
6. Cahyanti, N. N., & Nuroh, E. Z. (2023). Digital storytelling media to improve students' speaking skills in elementary school. Journal of Education Technology, 7(2), 261–268. https://doi.org/10.23887/jet.v7i2.58679
7. Rahiem, M. D. H. (2021). Storytelling in early childhood education: Time to go digital. International Journal of Child Care and Education Policy, 15, 4. https://doi.org/10.1186/s40723-021-00081-x
8. Tabieh, A. A. S., Al-Hileh, M. M., Abu Afifa, H. M. J., & Abuzagha, H. Y. (2021). The effect of using digital storytelling on developing active listening and creative thinking skills. European Journal of Educational Research, 10(1), 13–21. https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.1.13
9. Abu Elenein, A. H. (2019). The effect of utilizing digital storytelling on developing oral communication skills for 5th grade students at Rafah primary schools. International Journal of Language and Literary Studies, 1(1), 30–46.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

10. Shin, J. L. K., & Yunus, M. M. (2021). The attitudes of pupils towards using Flipgrid in learning English speaking skills. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 20(3), 151–168. https://doi.org/10.26803/ijlter.20.3.10
11. Kristiawan, D., Ferdiansyah, S., & Picard, M. (2022). Promoting vocabulary building, learning motivation, and cultural identity representation through digital storytelling for young Indonesian learners of English as a foreign language. Iranian Journal of Language Teaching Research, 10(1), 19–36. https://doi.org/10.30466/ijltr.2022.121120
12. Rajendran, T., & Yunus, M. M. (2021). A systematic literature review on the use of mobile-assisted language learning (MALL) for enhancing speaking skills among ESL and EFL learners. International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development, 10(1), 586–609. https://doi.org/10.6007/IJARPED/v10-i1/8939
13. Pandian, A., Baboo, S. B., & Yi, L. J. (2020). Digital storytelling: Engaging young people to communicate for digital media literacy. Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication, 36(1), 187–204. https://doi.org/10.17576/JKMJC-2020-3601-11
14. Xu, Y., Wang, D., Collins, P., Lee, H., & Warschauer, M. (2021). Same benefits, different communication patterns: Comparing children's reading with a conversational agent vs. a human partner. Computers & Education, 161, 104059. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104059
15. Kucirkova, N. (2019). Children's reading with digital books: Past moving quickly to the future. Child Development Perspectives, 13(4), 208–214. https://doi.org/10.1111/cdep.12339

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.